

Länsstyrelsen Halland

Yttrande över reviderade bevarandeplaner i Högvadsån och Ätrans Natura 2000-områden

Inledning

LRF Halland, tillsammans med LRF:s kommunavdelning i Falkenberg, har tagit del av förslaget till reviderade bevarandeplaner för Natura 2000-områdena Högvadsån och Ätran. Vi vill härmed lämna våra synpunkter på båda förslagen samlat.

Områdets betydelse och nuvarande användning

Området kring Ätran i Falkenbergs kommun kännetecknas av ett levande jordbrukslandskap med avgörande betydelse för både livsmedelsproduktion och naturvård. Det är klassat som riksintresse för naturvård och utmärks av ett representativt odlingslandskap med lång kontinuitet, där naturbetesmarker och slåtterängar är framträdande inslag. Nedre delen av Ätran utgör ett betydande jordbruksområde där omfattande livsmedelsproduktion sker.

Övergripande bedömning av bevarandeplanen

LRF:s sammanfattande bedömning är att den föreslagna bevarandeplanen riskerar att få mycket långtgående konsekvenser för både jord- och skogsbruket inom de berörda Natura 2000-områdena. Jord- och skogsbruket har varit avgörande för de naturvärden som idag finns i landskapet. Öppna marker, betesdrift och slåtter har skapat och upprätthållit den mosaik av miljöer som gynnar många av de arter och livsmiljöer som nu pekas ut som skyddsvärda. Även skogsbruket, särskilt där lövskog och kantzoner bevarats, har bidragit till variation och ekologiska funktioner längs vattendraget. Underlaget visar att Ätran har låg näringsbelastning och hyser en rik mångfald av fiskarter. I Falkenbergs kommun omsätter jordbruket cirka 1,4 miljarder kronor och skogsbruket omkring 260 miljoner kronor. Kommunen omfattar 26 783 hektar åker, 3 489 hektar betesmark och 56 000 hektar skog. LRFs bedömning är att halva jordbruksarealen med tillhörande djurhållning i Falkenbergs kommun kommer kraftigt

påverkas av föreslagna bevarandeplaner och indirekt via miljö kvalitetsnormer för vatten.

Nedan har vi kommenterat de rubriker som nämns i bevarandeplanerna.

Hotbild och markanvändning

Ett aktivt jord- och skogsbruk är i många fall en förutsättning för de naturvärden som finns i Ätrons avrinningsområde. För att möjliggöra odling och virkesproduktion krävs fungerande markavvattning. Omfattande landskapsförändringar har skett de senaste 150–200 åren för att skapa förutsättningar för livsmedels-, energi- och skogsproduktion. Dessa verksamheter har pågått långt innan Natura 2000-områdena upprättades.

I bevarandeplanen utmålats markavvattning, vattenuttag och dikesunderhåll som hot mot bevarandemålen, med utgångspunkten att detta ska beaktas i hela avrinningsområdet. En sådan bedömning riskerar att leda till krav på tillstånd enligt MB 7kap §28a. Erfarenheterna visar att det är kostsamt och svårt att få sådana tillstånd, då beviskraven är höga. Om tillstånd för dikesunderhåll inte medges, påverkas markavvattningen uppströms, vilket kan medföra ekonomiska och miljömässiga konsekvenser, exempelvis ökad risk för översvämningar och näringsförluster. Även andra samhällsviktiga funktioner, såsom vägar och samhällen, kan drabbas. Om Länsstyrelsen intar en strikt hållning när det gäller underhåll av vattenanläggningar, minskar sannolikt markägarnas intresse för åtgärder som våtmarksanläggning.

LRF anser att det bör vara möjligt att genomföra lagstadgat underhåll utan krav på tillstånd, under förutsättning att försiktighetsåtgärder vidtas, såsom rätt tidpunkt på året och slamreducerande åtgärder. Underhåll av vattenanläggningar bör därför inte ses som en betydande negativ miljöpåverkan inom Natura 2000-områdena. Samråd med Länsstyrelsen bör vara tillräckligt i särskilda fall. LRF har gärna en fortsatt dialog om för att minimera regelkrångel och skapa bättre förutsägbarhet för markägare.

Dikesunderhåll beskrivs i planen som ett hot, men denna bild är ofullständig. Uteblivet underhåll ökar risken för näringsläckage, grumling och lustgasavgång, vilket ger negativa climateffekter. Utifrån pågående markanvändning är det mer gynnsamt för arterna att vattenanläggningarna underhålls.

Länsstyrelsen nämner att alla former av markavvattning, exempelvis dikning, skyddsdikning och dikesrensning, kan ge ökade flödestoppar och risk för lägre flöde under torrperioder. Dock definieras skyddsdikning inte som markavvattning, utan är en tillfällig åtgärd för att säkerställa skogsplantors etablering och inte något som sänker grundvattennivån långsiktigt. LRF anser därför att skyddsdikning inte bör anges som ett hot i bevarandeplanen.

Dikesrensning eller dikesunderhåll kan inte heller definieras som markavvattning enligt miljöbalken. Markavvattning kräver att åtgärden syftar till att varaktigt öka markens

lämplighet, vilket är tillståndspliktigt. Dessutom råder markavvattningsförbud i södra Sverige; dispens krävs för ny markavvattning.

Skogsbrukets åtgärder pekas ut som hot, men mycket regleras redan i skogsvårdslagen. Skogsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd reglerar hänsyn till skyddade arter och vattenmiljöer, skyddszoner och förhindrande av skadligt näringsläckage. Genom att följa dessa regelverk påverkas miljön i Natura 2000-området inte på ett betydande sätt.

Länsstyrelsen anger att hoten gäller hela avrinningsområdet; det behöver klargöras om detta verkligen avser hela Ätrons avrinningsområde.

Att begränsa vattenuttag står i konflikt med Falkenbergs kommuns mål att fördubbla vattenuttaget till år 2100. Jordbrukets behov av bevattning kommer att öka i takt med framtida klimatförändringar. Länsstyrelsen menar att även grundvattenuttag nära Natura 2000-området kan vara negativt, vilket begränsar jordbrukets möjligheter att skapa beredskap för framtiden. Bilden av vattenuttag som hot bör nyanseras, då det inte utgör ett hot mot arters livsmiljöer så länge det inte sker vid lågflöde.

Planen föreskriver att träd och buskar längs vattendrag ska skyddas i hela avrinningsområdet. Detta är långtgående, eftersom markägare är underhållsskyldiga för vattenanläggningar enligt miljöbalken och det ibland är nödvändigt att ta bort träd för att anläggningen ska fungera. Även vid täckdikesögon och för jordbrukets behov, exv. träd som skadar lantbrukets maskiner, kan träd behöva tas bort.

Att beskriva intensiv växtodling som ett hot mot bevarandemålen är subjektivt; det är oklart vad som avses. Näringsläckage beror på många faktorer, exempelvis grödval, punktkällor och markavvattningsfunktion och har inte en direkt koppling till intensiteten i växtodlingen.

Bevarandemål för mindre vattendrag

I bevarandemålen anges att återkommande översvämning av svämplan ska ske. Dessa planer kan variera i storlek och påverka jord- och skogsmark, vilket kan försvåra pågående markanvändning. Markägare behöver därför kompenseras om deras brukande påverkas.

Det anges även att åfåran ska återställas för att skapa fler översvämningar, vilket kan påverka anslutande dikesfunktion negativt och öka näringsläckage och grumlighet.

Ändrad flödesdynamik kan även skada fastigheter och infrastruktur. Åtgärden kan vara tillståndspliktig vattenverksamhet.

Målet att öka mängden död ved även i anslutande vattendrag kan försämra funktionen hos vattenanläggningar och leda till ökat näringsläckage och grumling. Även detta kan vara tillståndspliktig vattenverksamhet.

Flodpärlmusslan och vattenkvalitetskrav

Bevarandeplanen ställer mycket höga krav på vattenkvalitet, särskilt gällande totalfosfor (max 8 µg/l) för att gynna flodpärlmusslan. Det är osäkert om dessa krav är möjliga att nå, ens med omfattande åtgärder, med tanke på bakgrundsbelastning och naturliga variationer. Risker är att jord- och skogsbruket får bära oproportionerligt stora kostnader för mål som i praktiken är ouppnåeliga, även gällande grumlighetskraven.

Uppgifter om förekomst av flodpärlmussla i Ätran är närmare 20 år gamla. Länsstyrelsen behöver säkerställa att arten faktiskt finns kvar i området kring Falkenbergs stad, med tanke på de omfattande konsekvenser bevarandemålen kan få för jordbruket i södra delarna.

LRF menar att kravet på 8 µg/l totalfosfor måste ses över. Ätran har idag hög status, med cirka 19 µg/l vid utloppet och upp till 60 µg/l i biflöden. Med tanke på markanvändningen är det inte realistiskt att nå 8 µg/l. Naturligt bakgrundsläckage från jordbruksmark i södra Sverige ligger på cirka 0,1 kg P/ha, och för brukad mark 0,4–1,0 kg P/ha. I jordbruksdominerade områden är det inte möjligt att odla och samtidigt nå det låga värdet.

Målen för flodpärlmusslan är så högt satta att de kan leda till att andra naturvärden, skapade under de senaste 200 åren, riskerar att försvinna.

Även satta gränsvärden för nitrat är mycket stränga i förhållande till de nivåer som uppmäts vid Ätran utlopp idag. Omfattande åtgärder kommer att krävas för att nå så låga halter av nitrat.

Prioriterade bevarandeåtgärder

Planen föreslår att diken som mynnar ut i vattendrag bör täppas igen, då de anses tillföra slam och föroreningar. Om diket fyller en funktion kan det dock inte täppas igen, vilket skulle kunna strida mot miljöbalken 11 kap §17. Denna formulering bör därför strykas ur planen.

Koppling till vattendirektivet och konsekvenser

Vattenmyndigheterna kommer att beakta bevarandeplanerna i statusklassning och bestämmande av miljökvalitetsnormer (MKN) för 2027. Det strängaste kravet blir

styrande, vilket innebär att bevarandemålen kan bli juridiskt bindande för tillsyn och tillståndsgivning.

Fosfor kan därmed bli ett särskilt krav, direkt omsatt till miljökvalitetsnorm, vilket kan innebära långtgående krav på jord- och skogsbruk, särskilt i Ätrons nedre delar. Eftersom det inte finns undantagsmöjligheter inom ramen för vattendirektivet kan detta få stora konsekvenser.

Kravnivån är så hög att mänsklig påverkan i avrinningsområdet måste begränsas kraftigt. Detta riskerar att påverka djurhållningen negativt. Det är oklart hur föreslagna bevarandemål påverkar beredskapsförmågan i Halland och Falkenberg, särskilt givet livsmedelsstrategins mål om ökad produktion och möjligheten till skogsuttag.

LRF menar att den förändring som kan bli ett resultat av de föreslagna bevarandemålen förutsätter en konsekvensanalys av påverkan på näringslivet. Eftersom kravet kan påverka även uppströms vattenförekomster behöver det klargöras hur stort område som kan omfattas av det stränga kravet på 8 µg/l totalfosfor. Om kravnivån blir så sträng att verksamheter påverkas, behöver staten ersätta berörda verksamheter.

Det är orimligt att en enskild arts krav, i detta fall flodpärlmusslan, ska styra miljökvalitetsnormerna för hela vattensystemet, särskilt om det innebär långtgående begränsningar för markanvändning och produktion. Här måste Länsstyrelsen ompröva och nyansera kraven så att de blir rimliga och proportionerliga.

Markavvattningsföretagen

På Hallandssidan av Ätran finns cirka 20–30 markavvattningsföretag inom avrinningsområdet. Under kommande förvaltningscykel kommer krav på miljöanpassning att ställas på dessa företag. För att de ska kunna fortsätta sin verksamhet krävs att möjligheten att klassa vattenförekomsten som kraftigt modifierat vatten eller använda sänkta kvalitetskrav nyttjas. Med de föreslagna bevarandemålen blir detta dock inte möjligt.

Det är svårt att bedöma vilka markavvattningsföretag som kan komma att äventyra miljökvalitetsnormen. De företag som behöver miljöanpassas kommer sannolikt inte att kunna klara miljökraven och riskerar att behöva upphöra, vilket gör att åkermark kan tas ur produktion. Detta kan även påverka andra samhällsfunktioner som vägar och samhällen och ge effekter uppströms.

Sammanfattande synpunkter

LRF anser att de föreslagna bevarandemålen riskerar att få oproportionerliga konsekvenser i hela avrinningsområdet. Framför allt i nedre delen, som förändrats mycket av mänsklig verksamhet, är det orealistiskt att nå de höga kraven för

flodpärlmusslans livsmiljö, med avseende på grumlighet och låga halter av nitrat och fosfor.

LRF anser att Länsstyrelsen måste klargöra om det fortfarande finns ett bestånd av flodpärlmussla i Ätrons nedre del. Om så inte är fallet bör flodpärlmusslan tas bort ur bevarandeplanen för Ätran.

Vidare menar LRF att möjligheten att flytta områdesskyddet inom den biogeografiska regionen bör ses över, då nedre delen av avrinningsområdet utgörs av samhällsviktigt jordbruk. Effekterna av bevarandemålen och de juridiskt bindande miljö kvalitetsnormerna riskerar att bli alltför stora. Länsstyrelsen bör därför göra en konsekvensutredning om hur de föreslagna målen påverkar beredskapsförmåga, företagande, livsmedelsstrategi och andra naturvärden.

Om de föreslagna bevarandemålen ska finnas kvar i planen behöver Länsstyrelsen se över gränsvärdena. De nivåer som nu föreslås kan få mycket stora konsekvenser för jord- och skogsbruk samt förutsättningar för boende, infrastruktur, kommunala verksamheter och annat företagande. Hänsyn behöver tas till näringsnivåer som var förekommande under förindustriell tid, och utifrån dagens kunskap och historiska förhållanden uppskattas vad som är rimligt. Referensvärden för opåverkade vattendrag antyder att totalfosfor då låg kring 5–15 µg/l, och där Ätran passerat genom jordbruksområden har värdena troligen varit i det högre spannet. Dagens klassning enligt vattendirektivet bör därför utgöra en rimlig utgångspunkt för bevarandemål gällande fosfor.

LRF anser att det är myndigheternas och statens ansvar att finansiera de åtgärder som krävs för att förbättra livsmiljöerna enligt bevarandeplanerna för Högvasån och Ätran. Vid risk för betydande påverkan bör naturvårdsavtal och liknande lösningar diskuteras mellan verksamhetsutövare och myndigheter.

LRF emotser en fortsatt dialog med Länsstyrelsen innan beslut fattas för att hitta sätt att genomföra skyddet av naturtyp och arter på ett sätt som minimerar krångliga tillståndprocesser och för att skapa bättre förutsägbarhet för våra medlemmar som ska bedriva verksamhet i avrinningsområdet.

Med vänlig hälsning

Helene Gunnarsson
Ordförande LRF Halland

Jens Gustavsson
Ordförande LRF Falkenberg